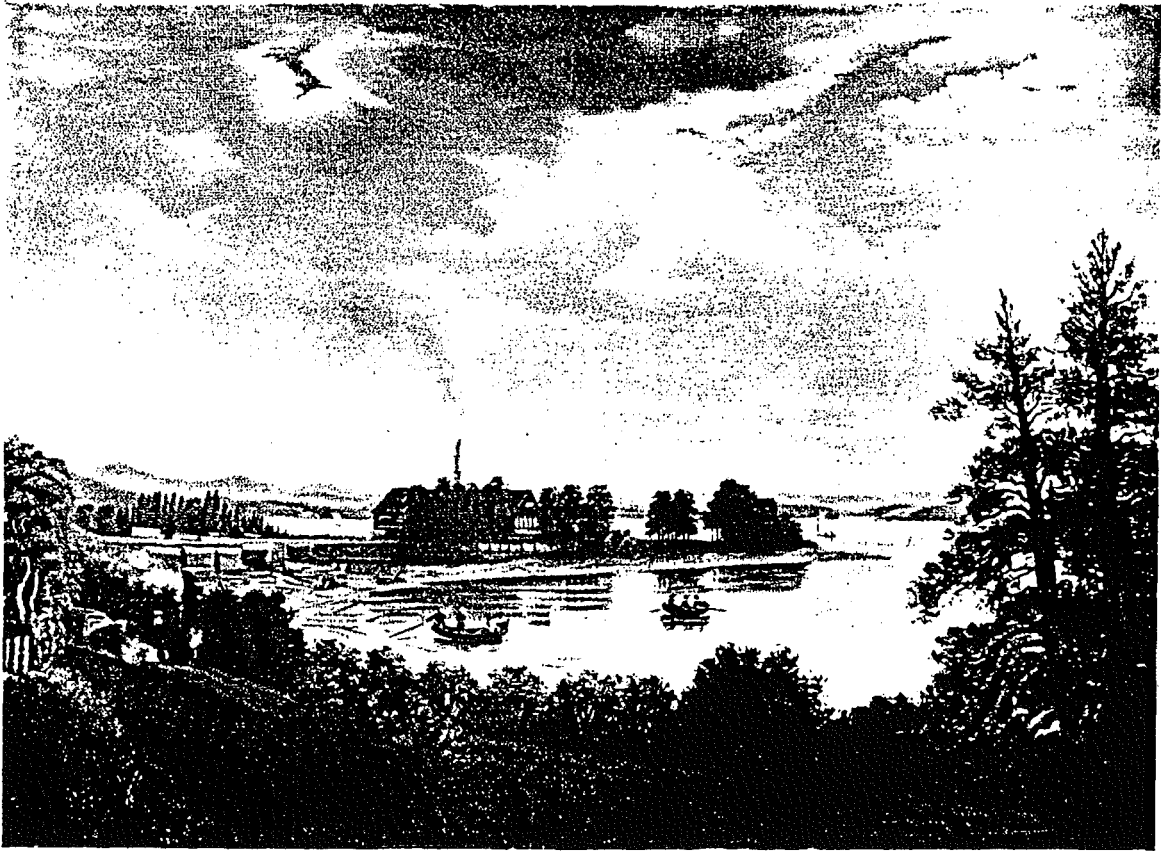

Dalarnas första ångsågsbolag.

Daniel Olsson kurs 91/96.

Korsnäsbolagets första ångsåg på en udde i sjön Runn samt i förgrunden Gefle-Dala järnväg. Oljemålningen, troligen utförd av S. Alb. Blombergsson på 1860-talet, tillhör Korsnäs Aktiebolag.

Dalarnas första ångsågsbolag.

Daniel Olsson kurs 91/96.

Förutsättningarna ges.

Då Korsnäs Aktiebolag bildades 1855 var det för att utnyttja de orörda skogarna i Dalarna. Skogarna erbjöd timmer av ansevärda dimensioner och i riklig mängd. Dalarna intog fram till mitten av 1800-talet en särställning bland landskapen i den södra delen av Sverige, när det gällde nyttiggörande av landskapets otvivelaktigt mycket stora skogstillgångar. På grund av lagar, förordningar och bestämmelser till ved och kolslukande gruvornas och järnbrukens förmån, var sedan århundraden allmogens möjligheter att tillgodogöra sig skogens produkter starkt begränsade. Någon sågverksindustri jämförlig med den som växt upp i det närbelägna Värmland och i de avlägsnare belägna norrländska landskapen fanns inte i Dalarna. Genom en rad olika händelser under mitten av 1800-talet skulle förhållandena komma helt att förändras. Under 1840-talet upphävdes bl.a. de gamla kol- och ved- privilegierna och därigenom bröts den förmånsställning Stora Kopparbergs Bergslag och andra järnbruk intagit i framförallt övre Dalarna. Handelsbestämmelserna med bräder och plankor lättades upp och de skogsägande bönderna kunde nu bruka sina skogar som de brukade sina åkrar. En förutsättning för att detta skulle kunna ske var att ägandeförhållandena till skogsmarkerna var klargjorda. Sedan 1802 hade storskiftet pågått i Dalarna och var 1850 avslutat för sju av övre Dalarnas socknar med ca 800 000 tunnland skogsmark. En stor naturresurs var redo att brukas för dom med initiativkraft och kapital. Redan vid seklets mitt hade de första ångsågarna tagits i bruk i Norrland och visat att ångsågar hörde framtiden till även om de vattenhjulsdrivna sågarna lång tid framåt var av väsentlig betydelse. I Dalarna fanns alltså en råvarubas men ännu inte något sågverk med nämnvärd kapacitet. Ytterligare faktorer påverkade händelserna. En var planerna 1851 på en järnvägsförbindelse mellan Falun och Gävle, en transportled i första hand avsedd för frakter till och från järnbruken samt mellan Falun och Östersjön. Köpmännen i Gävle och bruksägarna i Gästrikland tog upp tankarna på skogsköp och sågverksrörelse i Dalarna. Järnvägsprojektet kunde då tillföras extra fraktinkomster och exporten av sågade trävaror, främst till England, kunde underlättas. Det fanns alltså förutsättningar för en järnväg och en ångsåg i samverkan. Dessa faktorer gjorde att planerna på att bilda ett ännu inte offentligt sågverksbolag i Dalarna började på allvar.

Georg de Laval.

De som bäst var förtrogna med skogarna var helt säkert de lantmätare och förämningsmän som var knutna till Storskiftesverket. Dessa kände också till befolkningen i de ofta långt borta belägna socknarna och hade också ofta stort förtroende bland befolkningen inom de områden där de utfört sitt arbete med avvitrings- och skiftesförämningsarna. Inte helt onaturligt var det just dessa män som skulle komma att spela en viktig roll vid tillkomsten av Dalarnas första ångsågverk och framförallt vid köpen av de stora avverkningsrätterna.

Styresmannen för Storskiftesverket i Kopparbergs län, Georg de Laval synes ha varit den som främst kom på tanken att starta en sågverksindustri i Dalarna baserad på timmer från landskapets skogar. Detta användes även som ett av argumenten vid ansökan av det penning lån till Kungl. Maj:t den 14:e april 1851 för byggande av järnväg mellan Falun och Gävle. Samtidigt som förberedelserna för järnvägen tog fastare form under åren 1851 till 1854, då koncession beviljades, arbetade i tysthet samma intressenter på två andra uppgifter. Den ena var att förvärva avverkningsrätter och den andra var att bilda ett sågverksbolag och köpa lämplig mark för en blivande ångsåg. Eftersom dessa arbetsuppgifter var starkt förknippade med varandra satsade i flera fall samma personer både intresse och pengar.

Valet av sågplats.

Timret, från de avlägsna skogarna i västra Dalarna där de största skogsområdena fanns, kunde inte flottas längre än till Falun. Om man hade följt tankegångarna som gjorde att de norrländska ångsågarna förlades vid kusten, borde platsen för en ångsåg ha blivit vid Gävlekusten. Men att flotta virket från Dalarna till havet via Dalälvens många sjöar och genom de stora vattenfallen vid Älvkarleby, där man hade ett inkomstbringande laxfiske, var vid tidpunkten otänkbart. Eftersomdet inte gick att flotta timret från Dalarna till Gävle så fick sågen lokaliseras till råvaran. Man måste därför finna en plats dit virket lätt kunde flottas och som samtidigt inte låg för långt från järnvägen på vilken de färdiga trävarorna skulle fraktas till kusten. När Järnvägens sträckning blivit klar bestämde man sig för att börja bygga vid sjön Runn. Denna hade förbindelse med Österdalälven och trafikerades vid tidpunkten av tre stora ångbåtar, pråmar och ett antal jakter. Den 20:e januari 1855 undertecknades köpekontraktet och Georg de Laval köpte Korsnäs Egendom i Stora Kopparbergs socken för 16,666 riksdaler och 32 schillingar banco. Köpevillkoren ansågs hårda men syftet att köpa mark för ett sågverk hade uppnåtts.

Bolaget bildas.

Visserligen gjordes affären upp i de Laval's namn men bakom sig hade han flera kapitalstarka män. Dessa män hade redan 1854 gett de Laval tillstånd att börja köpa avverkningsrätter på viss tid. Den 9:e mars 1855 hölls ett förberedande sammanträde i Gävle med de flesta intressenterna närvarande. Dessa tecknade sig för andelar i det nybildade företaget vars namn blev *Korsnäs Sågverks Aktie Bolag* med säte i Stora Kopparbergs socken i Dalarna. Kungl. Maj:t fastställde dagordningen den 8:e augusti 1855. Den 3:e december 1855 tecknades ett kontrakt med Fabriks Bolaget J. & C.G. Bolinder i Stockholm om leverans av ett sågverksmaskineri. Detta uppfördes på den inköpta marken. Arbetet med sågverket tog längre tid än beräknat men ansågs vara klart 1858. Av några brev framgår att bolagsmännen inte var särskilt angelägna om att få sågverksbygget färdigt innan järnvägen var klar. På så sätt kom järnvägsbygget, som drog ut på tiden, att försena igångsättningen av sågverket.

Strömmrensningar.

Under tiden man rustade sig för att starta skogsavverkningarna och sågningen vid sågen började man strömmrensningar och byggandet av flottleder utmed de största transportlederna som efter många års arbete kunde anses flottningsbara. Stora arbeten hade lagts ner på de mindre vattendragen som kom från skogen och rann ut i de större vattendragen, Västerdalälven och bifloden Vanån samt Österdalälven och bifloden Ore älv. En beräkning 1867 visar att de kostnader som Korsnäsbolaget ensamt lagt ner på arbetet att åstadkomma dessa flottleder uppgick till ungefär en halv miljon riksdaler riksmünt.

Sågningsarbetet börjar.

Flottningen gick till en början trögt men sågens kapacitet uppgick 1859 till 4800 stockar per vecka eller 800 stockar per dygn av 10 alnars längd och en toppdiameter på 13 ". Skeppningen sågade trävaror kunde börja vid Gävle hamn, dit virket sändes på den färdigbyggda järnvägen. Från det att de första avverkningsrätterna köpts och betalats dröjde det fyra år innan pengarna från trävaruförsäljningen började komma in. Under dessa år hade man köpt in ytterligare avverkningsrätter, lagt ner stora resurser på strömmrensningar samt huggare, körare och flottare som avlönats. Detta betyder att stora krav ställdes på aktietecknarnas möjligheter att skaffa fram rörelsekapital. Tack vare affärsmännens förtroende och goda förbindelser med kreditförmedlare kunde den så viktiga krediten erhållas. Någon utdelning på aktierna blev det inte under de första fjorton åren.

3-bolagen.

Den 8:e maj 1876 träffades den kanske mest anmärkningsvärda överenskommelsen mellan Bergslaget, Korsnäsbolaget och Kopparbergs och Hofors Sågverks AB. Denna intressegemenskap, som gick under namnet *3-bolagen*, hade en organisation som gav de intresserade bolagen fri inköpsrätt inom vissa delar av Dalarna, men med hembudsskyldighet till de övriga intressenterna. Man kom dessutom överens om att drivning och flottning skulle ske gemensamt. Skogstillgångarna i de storskiftade bondeskogarna var nu nästan helt tagna i anspråk vilket ledde till att bolagen alltmer koncentrerade sig på direkta köp av fastigheter med god timmertillgång. Det hände dock ibland att det ena bolaget köpt marken medan det andra köpt avverkningsrätten under visst antal år, så bolagens samarbete var inte helt friktionsfritt. På förslag från Korsnäsbolaget sa man upp avtalet med 3-bolagen år 1889. Att gemenskapen upphörde berodde främst på vissa svårigheter vid det personliga samarbetet mellan 3-bolagens chefer.

Flytten till kusten.

Korsnäsången var från början kanske den tekniskt bäst utrustade ångsågen i Sverige, men den tekniska utvecklingen gick snabbt och efter 15 års drift ver den otidsenlig. En ny sågverksanläggning stod färdig år 1888 och sysselsatte då ca 1000 personer. Vid upprepade tillfällen hade sedan länge diskuterats om ett byte av verksamhetsplats, men förutsättningarna hade inte tidigare funnits. Vid en värdering 1896, då frågan var uppe att Stora Kopparbergs Bergslags AB skulle köpa Korsnäsbolagets aktier kom man fram till att skogarna ansågs vara värda 11,1 miljoner och skogsmarken 5,8 miljoner kronor. Någon försäljning kom dock inte till stånd. Den huvudsakliga delen av Korsnäsbolagets verksamhet flyttades i stället till annan plats och förvärv av goda skogsmarker vid Nedre Dalälven tog sin början. Då hade Dalälven gjorts flottningsbar i sin helhet. Man var inte längre beroende av järnvägen. Trävarorna kunde nu lastas direkt från brädgården på fartyg vid bolagets egna kajer. Det började redan 1859 med bolagets brädgårdar och upplagsplatser samt ett skeppningskontor vid Gävleåns nedersta del i Gävle. Vid bolagsstämman 1897 fattades det djärva beslutet att från Korsnäs i Dalarna flytta byggnader, maskiner och arbetsfolk till kusten. Flyttningen gick mycket snabbt och redan den 4:juli 1899 började driften vid den nya sågen i Kastet utanför Gävle. Det var en av världens största sågar med sammanlagt 30 rammar. Därmed hade också en ny epok börjat i bolagets historia.

Referenser.

- Althin.T. 1955. Korsnäsbolaget 1855-1955. Nordisk rotogravyr, Stockholm.
- Boman.T. 1955. Korsnäs AB 100 års utveckling i siffror.Caslon Press Boktryckeri Stockholm.
- Sundell. O. 1991. Ett skogsindustrieföretag växer fram. Dala Offset AB.
- Rehnberg. M. 1948. Sågverksminnen. Nordiska museet Stockholm.
- Carlander.S. 1992. Det gamla sågverkssamhället. Läns-AV-centralen Sundsvall.
- Björnsjö.N. 1954. En modern industriorts uppkomst och utveckling. Göteborgs Högskolas Årsskrift.kap 3. Wettergren & Kerbers Förlag Göteborg.
- Anon 1995. Korsnäs personaltidning. Nr 1 Februari 1995. Sid 5-7.
- Ruhlin. M. 1980. Intervju med Märta Ruhlin och Gösta Haglund om livet kring ångsågen i Korsnäs i Dalarna. Korsnäsinformationsavdelning.